

CELESTINO PÉREZ, S., RAFEL I FONTANALS, N., ARMADA PITA, X.-L. 2008, (eds.): *Contacto cultura entre el Mediterráneo y el Atlántico (siglos XII-VIII a.n.e.)*. La precolonización a debate. Serie Arqueológica 11, Escuela Española de Historia y Arqueología en Roma, Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Madrid, 626 pàg., ISBN 978-84-00-08689-3.

Xavier López Cachero

L'obra que ressenyem és una recopilació de treballs entorn al tema de la precolonització a la mediterrània occidental amb una especial atenció a la Península Ibèrica. Es tracta del fruit d'un projecte iniciat al 2002 a instàncies del Dr. Xavier Dupré, aleshores vicedirector de la Escuela Española de Historia y Arqueología en Roma. Si bé la proposta inicial havia de consistir en una trobada hispano-italiana, diverses circumstàncies obligaren a replantejar-se aquesta iniciativa fins a convertir-la en el volum que presentem i que ha servit d'homenatge pòstum a la figura de Xavier Dupré, mort el 2006.

L'obra s'estructura en un pròleg escrit per Ricardo Olmos, director de la Escuela Española de Historia y Arqueología en Roma, una presentació del volum per part dels editors, un prefaci elaborat per Kristian Kristiansen, una breu referència al recorregut científic i l'obra de Xavier Dupré, el conjunt dels articles recopilats i dividits en tres apartats, un comentari final bilingüe castellà-anglès realitzat pels editors, un epíleg a càrrec de Mª Eugenia Aubet, un recull bibliogràfic i el corresponent índex.

El gruix del volum està organitzat, com ja hem dit, en tres apartats diferents. En el primer, titulat "Cuestiones generales, modelos y cronologías", trobem sis articles dedicats a plantejaments teòrics centrats en el problema dels tipus de contacte (J. Alvar), a la difusió a occident de l'escriptura i dels sistemes de pes orientals i la incidència del comerç privat al marge dels grans centres de poder (M. Ruiz-Gálvez), a les relacions atlàntiques amb el mediterrani durant el bronze final (C. Burgess i B. O'Connor), al problema de la cronologia absoluta (C14 i dendrocronologia) en relació als contextos

arqueològics peninsulars anteriors i contemporanis a la colonització fenícia (M. Torres), a la cronologia de les ceràmiques geomètriques en el mediterrani (D. Brandherm) i al problema de la precolonització a través d'alguns símbols com la forma de pell de brau o els objectes representats a les esteles de guerrer (fibules, pesos, lires, escuts, cascos, etc.), entre d'altres (S. Celestino). En el segon apartat, titulat "Enfoques regionales", hi ha dotze contribucions que analitzen la problemàtica concreta de la precolonització des d'un punt de vista geogràfic. Així, un primer grup de treballs aprofundeix en els primers contactes entre els fenicis i la població local a la Itàlia peninsular (M. Botto), de grecs i fenicis a Sicília (A. J. Domínguez Monedero), sobre la incidència de poblacions diverses (egeus, xipriotes-llevantins i fenicis) a Sardenya (P. Bernardini), la dinàmica comercial a Mallorca-Menorca durant el bronze final, amb especial esment a la capacitat local de navegació i a la xarxa d'assentaments costaners (V. M. Guerrero), l'estat actual de les investigacions al sud-est francès anteriors a l'establiment grec a la zona (J. Guilaine i S. Verger) i l'anàlisi de les relacions i contactes a partir de les evidències materials de finals de l'edat del bronze entre l'Empordà i el Segura (N. Rafel, J. Vives-Ferrándiz, X.-L. Armada i R. Graells). Un segon conjunt de treballs està dedicat al territori andalús amb estudis dedicats a les relacions mediterrànies documentades a l'Alta Andalusia en el trànsit del II al I mil·lenni a.n.e. (J. L. López Castro), a la vall mitjana del Guadalquivir des dels inicis del II mil·lenni en endavant (J. C. Martín de la Cruz) i al sud-oest ibèric durant el bronze final i els inicis de la colonització fenícia (D. Ruiz Mata i F. Gómez Toscanos). Dins d'aquest conjunt de treballs, s'ha de destacar la

329

1.- El significat que tothom ha acabat assumint queda limitat a una qüestió cronològica, concretament, a l'etapa o etapes de contacte prèvies a la definitiva instal·lació fenícia o grega. Per una anàlisi detallada del concepte es poden veure també els treballs d'Alvar, Celestino, Botto, Domínguez Monedero, Bernardini, López Castro, Escacena, Ruiz Mata i Gómez Toscanos, Arruda i Vilaça, tots ells dins d'aquest mateix volum.

opinió de J. L. Escacena que considera la tradicional precolonització a l'àrea tartèssica durant el segle X ane (El Carambolo o les darreres troballes de Huelva i Cadis, etc.) com la fase inicial de la colonització fenícia a la zona. L'últim grup de treballs d'aquest apartat se centra en el territori portuguès amb dues intervencions, una dedicada a la zona sud (A. M. Arruda), en la que es reflexiona sobre la manca de troballes al litoral sud en contraposició al que succeeix a les zones del Tajo, Setúbal o interior del territori, i la segona al centre de Portugal (R. Vilaça) amb l'especial protagonisme del castro de Baio?es.

Finalment, l'últim apartat, titulat "Objetos vividos, objetos representados: reflexiones sobre la cultura material y el artesanado", consta de cinc intervencions més. La primera (R. M. Albanese Procelli) analitza les relacions mediterrànies (orientals i occidentals) de Sicília entre els segles XIII i VIII a.C. a partir de la vaixel·la metàl·lica, els primers objectes de ferro, les espases, les destrals, les navalles d'afaitar, els objectes de plom, les fibules, els lingots, les ceràmiques i les estatuetes de bronze. La segona (F. Lo Schiavo) assenyala les relacions micèniques, xipriotes, italianes i ibèriques observades a Sardenya en relació amb la metal·lúrgia i d'altres objectes (lingots, trípodos, rostidors de carn, destrals, vasos askoides, etc.). La tercera (A. Mederos) analitza els carros de les esteles del sud-oest que considera d'origen micènic. Una quarta intervenció (X.-L. Armada, N. Rafel i I. Montero) tracta de l'activitat metal·lúrgica i de la problemàtica d'alguns objectes de bronze (suports i trípodos, vaixel·la, rostidors i ganxos de carn, entre d'altres) anteriors a la colonització fenícia. Per últim, la darrera intervenció (A. Perea i B. Armbruster) estudia la tradició orfebre peninsular durant l'edat del bronze, tot incidint en la seva evolució, novetats i influències procedents de l'àmbit mediterrani.

Malauradament, l'espai de que disposem no ens permet fer una detallada anàlisi de la problemàtica tractada. Tot i així, no podem estar-nos de comentar alguns aspectes que considerem interessants. Per exemple, l'important nivell de participacions que els editors han aconseguit amb molts especialistes de reconegut prestigi i d'àmbit internacional. Això es tradueix en les diverses llengües utilitzades (dues intervencions en anglès, catorze en castellà, una en francès, dues en portuguès i quatre en italià). Tot plegat, ens parla de l'alt grau d'internacionalització aconseguit.

L'obra en sí mateixa és complexa en la seva elaboració i no només per la tria dels diversos especialistes, la delimitació de l'àmbit geogràfic escollit o l'espai temporal considerat. I és que encara que s'ha triat una problemàtica molt concreta (la precolonització), el concepte és prou complex i polièdric en significats com per plantejar alguns problemes en certs casos ben resoltos i en altres no tant. El primer d'aquests problemes neix del mateix concepte que no tothom interpreta d'igual

manera ni pel que fa al seu significat primari, a l'abast cronològic o a l'àmbit geogràfic, fins al punt que alguns autors defensen la seva eradicació o reconceptualització¹ (Aubet, 1994: 177-187; Ruiz-Gálvez, 2005: 252; Vives-Ferrándiz, 2005: 67-71). Els mateixos editors són conscients d'aquest problema i així ho manifesten en els seus comentaris finals que representen, de fet, pràcticament una ressenya del volum.

Respecte a la qüestió cronològica inicialment plantejada (segles XII-VIII ane), aquesta es troba sovint sobrepasada pels autors, alguns dels quals arriben a remuntar-se fins al calcolític, els inicis de l'edat del bronze o uns quants segles anteriors a l'objectiu temporal inicialment pretès. I és que l'arribada de mercaderies exòtiques, no sempre aclaridores de quin tipus de relacions i contactes s'amaguen al darrera, semblen documentar-se en diverses etapes, tal i com es desprèn dels escrits d'alguns autors (Escacena o Martín de la Cruz): un primer moment durant el Calcolític, un segon a principis de l'edat del bronze, un tercer relacionat amb l'arribada de productes micènics i, finalment, un quart immediatament o contemporani (segons Escacena) als primers assentaments fenicis del sud peninsular.

Pel que fa a la problemàtica geogràfica també trobem algunes mancances que cal destacar. Així ens preguntem, perquè s'han deixat de banda alguns territoris (tot el nord d'Àfrica o l'illa de Còrsega)? o perquè s'han tractat tan superficialment alguns altres (especialment l'espai comprés entre el litoral italià i el francès)? En tot cas, queda clar que el problema de la "precolonització" es presenta en aquest volum com un fenomen fonamentalment costaner que deixa de banda territoris interiors com la Meseta peninsular que, tot i així, es tractada de tant en tant.

No volem incidir en altres aspectes assenyalats per R. Olmos al pròleg (la pràctica absència de referències a les fonts escrites o la manca d'al·lusions al rol de les dones i a l'imaginari femení), però sí destacar el punt de vista triat en tots els treballs que dóna preferència a una perspectiva indigenista del procés. Igualment, altres aspectes a bastament tractats han estat el problema dels circuits comercials i la diversitat ètnica dels protagonistes que hi varen participar amb gentilicis més o menys precisos (sards, sículs, tartèssics, itàlics, eubeus, grecs, xipriotes, llevantins, fenicis, etc.).

En definitiva, si un dels objectius era encetar un debat sobre la qüestió, creiem que el propòsit s'ha assolit amb escreix. De fet, el volum compila totes les novetats de la darrera dècada, fent especial ressò de les darreres troballes produïdes a Huelva, de manera que esdevé un punt i a part de la investigació. Punt i a part que, com a mostra del dinamisme d'aquest debat, ja té continuïtat amb els primers treballs derivats d'aquesta interessant recopilació (Aubet, 2009: 216-228; Ruiz-Gálvez, 2009).

BIBLIOGRAFIA

- AUBET SEMMLER, M. E. 1994, *Tiro y las colonias fenicias de occidente*, 2ª edició actualitzada i ampliada, Barcelona, Crítica.
- AUBET SEMMLER, M. E. 2009, *Tiro y las colonias fenicias de occidente*, 3ª edició actualitzada i ampliada, Barcelona, Bellaterra.
- RUIZ-GÁLVEZ, M. 2005, Der fliegende mittlemeermann: piratas y héroes en los albores de la Edad del Hierro, in Celestino, S. i Jiménez, J. (eds.), *El Periodo Orientalizante. Actas del III Simposio Internacional de Arqueología de Mérida: Protohistoria del Mediterráneo Occidental (Mérida 2003)*, Anejos de Archivo Español de Arqueología XXXV, 251-276.
- RUIZ-GÁLVEZ, M. 2009, ¿Qué hace un micénico como tú en un sitio como éste?: Andalucía entre el colapso de los palacios y la presencia semita, *Trabajos de Prehistoria* 66.2, 93-118.
- VIVES-FERRÁNDIZ, J. 2005, *Negociando encuentros. Situaciones coloniales e intercambios en la costa oriental de la Península Ibérica (s. VII-VI a.C.)*, Cuadernos de Arqueología Mediterránea 12.